

8.2. Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik oligofrenopedagogik faoliyatda intellektual nuqsonli bolalarni ta’lim-tarbiya jarayonida ijtimoiy moslashuvini ta’minlash, ularning rivojlanishini qo’llab-quvvatlash va ta’lim jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bilan hamkorlik pedagoglarning o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini chuqurroq tushunishiga, oila va maktab o‘rtasida mustahkam aloqa o‘rnatishiga va bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu bo‘limda ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning mohiyati, tamoyillari, usullari va ahamiyati o‘zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbulayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy, Luriya va boshqa olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo‘limning maqsadi – ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashdagi o‘rnini chuqur tahlil qilish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning mohiyati

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik ta’lim jarayonida pedagoglar va ota-onalar o‘rtasida o‘zaro ishonch, hamkorlik va qo’llab-quvvatlashga asoslangan munosabatlarni shakllantirishni anglatadi. Bu jarayon intellektual nuqsonli bolalarning ta’lim va ijtimoiy rivojlanishini qo’llab-quvvatlash uchun oila va maktab o‘rtasidagi aloqani mustahkamlashga qaratilgan. Izbulayeva G. (2022) ta’kidlaganidek, “ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilinishini ta’minkaydi va ularning ijtimoiy moslashuvini oshiradi”^[^1]. Ushbu jarayon quyidagi maqsadlarni ko‘zlaydi:

- O‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- Ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida ochiq muloqotni ta’minlash.
- Bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda oilaning faol ishtirokini ta’minlash.
- Ta’lim jarayonini samarali va qulay qilish uchun oila va maktab o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlash^[^2].

Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashda ota-onalar bilan hamkorlik bolalarning ta’lim va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi, chunki oila bolaning birinchi va eng muhim ijtimoiy muhitidir^[^3]. Ota-onalar bilan hamkorlik o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga faol jalb qilinishini ta’minkaydi va ularning ijtimoiy moslashuvini oshiradi.

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning asosiy tamoyillari

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik bir nechta asosiy tamoyillarga asoslanadi. Mutalipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014) quyidagi tamoyillarni ajratib ko'rsatadi:

1. **O'zaro ishonch:** Pedagoglar va ota-onalar o'rtaida ishonchli munosabatlarni shakllantirish.
2. **Ochiq muloqot:** Ota-onalar bilan doimiy va samarali aloqa o'rnatish.
3. **Individuallik:** Har bir o'quvchi va uning oilasining o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olish.
4. **Hamkorlik:** Ta'lim jarayonida ota-onalar va pedagoglarning birlashtirishda ishlashi.
5. **Refleksivlik:** Hamkorlik jarayonini tahlil qilish va uni doimiy ravishda takomillashtirish[⁴].

Vygotskiyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi ota-onalar bilan hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi, chunki oila bolaning ijtimoiy rivojlanishida muhim vositachi sifatida xizmat qiladi[⁵]. Bu tamoyil o'quvchilarining ijtimoiy muhitga moslashishida ota-onalarning rolini mustahkamlashda asosiy ahamiyatga ega.

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik usullari

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda turli usullar orqali amalga oshiriladi. Qodirova F.U. va Pusatova D.A. (2023) quyidagi asosiy usullarni ajratib ko'rsatadi:

1. **Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish:** Ota-onalarni darslar va tadbirlarga jalb qilish.
2. **Muntazam uchrashuvlar va maslahatlar:** Ota-onalar bilan doimiy uchrashuvlar tashkil etish.
3. **Oila-maktab loyihalari:** Ota-onalar ishtirokida ijtimoiy va ta'lim loyihalarini amalga oshirish.
4. **Psixologik-pedagogik yordam:** Ota-onalarga bolalarning rivojlanishi bo'yicha maslahatlar berish.
5. **Raqamli vositalardan foydalanish:** Ota-onalar bilan aloqa o'rnatishda raqamli platformalardan foydalanish[⁶].

1. Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish

Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish o'quvchilarining ijtimoiy va ta'limdagi muvaffaqiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Jurayev B.T. (2020) ta'kidlaganidek, ota-onalarning faol ishtiroki bolalarning motivatsiyasini oshiradi va ta'lim jarayonini samarali qiladi[⁷]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Tadbirlar tashkil etish:** Ota-onalarni maktab tadbirlariga jalb qilish.
- **Darslarda ishtirok:** Ota-onalarni darslarda kuzatuvchi yoki yordamchi sifatida jalb qilish.

- **Fikr-mulohaza:** Ota-onalardan ta’lim jarayoni bo‘yicha fikr-mulohaza olish[^{^8}].

2. Muntazam uchrashuvlar va maslahatlar

Muntazam uchrashuvlar va maslahatlar ota-onalar bilan ochiq muloqotni ta’minlaydi. Izbullayeva G. (2023) ta’kidlaganidek, muntazam uchrashuvlar ota-onalarning bolalarning ta’lim jarayonidagi muammolarini tushunishiga yordam beradi[^{^9}]. Bu usul quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Yig‘ilishlar:** Ota-onalar bilan muntazam yig‘ilishlar o‘tkazish.
- **Individual maslahatlar:** Ota-onalarga bolalarning rivojlanishi bo‘yicha individual maslahatlar berish.
- **Seminarlar:** Ota-onalarga ta’lim va tarbiya bo‘yicha seminarlar tashkil etish[^{^10}].

3. Oila-maktab loyihalari

Oila-maktab loyihalari ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta’kidlaganidek, loyihalar ota-onalarni ta’lim jarayoniga faol jalb qilish imkonini beradi[^{^11}]. Bu usul quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Ijtimoiy loyihalar:** Ota-onalar ishtirokida mahalliy jamoalar bilan loyihalar amalga oshirish.
- **Tadbirlar:** Ota-onalar va o‘quvchilar ishtirokida ijtimoiy tadbirlarni tashkil etish.
- **Hamkorlik:** Ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida loyihalar orqali hamkorlikni mustahkamlash[^{^12}].

4. Psixologik-pedagogik yordam

Psixologik-pedagogik yordam ota-onalarga bolalarning rivojlanishidagi qiyinchiliklarni tushunish va ularga yordam berishda muhim rol o‘ynaydi. Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, ota-onalarga psixologik yordam bolalarning ijtimoiy moslashuvini oshiradi[^{^13}]. Bu usul quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Maslahatlar:** Ota-onalarga bolalarning psixologik va pedagogik ehtiyojlari bo‘yicha maslahatlar berish.
- **Treninglar:** Ota-onalarga bolalarni tarbiyalash bo‘yicha treninglar o‘tkazish.
- **Resurslar taqdim etish:** Ota-onalarga ta’lim va tarbiya bo‘yicha materialllar taqdim etish[^{^14}].

5. Raqamli vositalardan foydalanish

Raqamli vositalar ota-onalar bilan aloqa o‘rnatishda samarali usul hisoblanadi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta’kidlaganidek, raqamli platformalar ota-onalarni ta’lim jarayoniga jalg qilishni osonlashtiradi^[^15]. Bu usul quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Onlayn platformalar:** Ota-onalar bilan aloqa uchun raqamli platformalardan foydalanish.
- **Mobil ilovalar:** Ota-onalarga bolalarning ta’lim jarayoni haqida ma’lumot beruvchi ilovalar.
- **Vebinarlar:** Ota-onalarga onlayn seminarlar va treninglar tashkil etish^[^16].

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning ahamiyati

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda muhim rol o‘ynaydi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta’kidlaganidek, ota-onalar bilan hamkorlik o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga faol jalg qilinishini ta’minlaydi va ularning ijtimoiy moslashuvini oshiradi^[^17]. Ushbu jarayonning ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

1. **Ta’lim sifatini oshirish:** Ota-onalar bilan hamkorlik ta’lim jarayonini samarali va moslashuvchan qiladi.
2. **O‘quvchilarning motivatsiyasi:** Ota-onalarning ishtiroki o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshiradi.
3. **Ijtimoiy moslashuv:** Ota-onalar bilan hamkorlik o‘quvchilarning jamiyatga integratsiya qilinishini ta’minlaydi.
4. **Psixologik barqarorlik:** Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi^[^18].

UNICEF O‘zbekistonning 2023-yilgi hisobotida ta’kidlanishicha, O‘zbekistonda inkiyuziv ta’limning rivojlanishi ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning ahamiyatini yanada oshiradi, chunki bu yondashuv o‘quvchilarni umumiyligi ta’lim muhitiga moslashtirishda muhim rol o‘ynaydi^[^19].

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikdagi muammolar va yechimlar

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikda bir qator muammolar mavjud:

1. **Vaqt chekllovleri:** Ota-onalarning ta’lim jarayoniga ishtirok etish uchun vaqt yetishmasligi.
2. **Malaka yetishmasligi:** Ota-onalarning maxsus ta’lim bo‘yicha bilim va tajriba yetishmasligi.
3. **Aloqa muammolari:** Pedagoglar va ota-onalar o‘rtasida ochiq muloqotning yetishmasligi.

4. **Qarshilik va stereotiplar:** Ota-onalarning maxsus ta’lim yondashuvlariga qarshilik ko‘rsatishi^[^20].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi:

1. **Moslashuvchan jadval:** Ota-onalarni jalb qilish uchun moslashuvchan vaqt jadvallarini tashkil etish.
2. **Malaka oshirish dasturlari:** Ota-onalarga maxsus ta’lim bo‘yicha treninglar va seminarlar tashkil etish.
3. **Aloqa kanallarini kengaytirish:** Raqamli platformalar va muntazam uchrashuvlar orqali aloqani mustahkamlash.
4. **Jamoatchilik xabardorligini oshirish:** Ota-onalarga maxsus ta’limning ahamiyati haqida ma’lumot berish va stereotiplarni yo‘q qilish^[^21].

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-sон qarori (2021) maxsus ta’lim tizimida ota-onalar bilan hamkorlikni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa ushbu jarayonni yanada samarali qilishga yordam beradi^[^22].

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikda zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy ta’lim tizimida ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikda ilg‘or yondashuvlar tobora keng qo‘llanilmoqda. White R. (2021) ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar ota-onalar bilan aloqani mustahkamlashda samarali vosita sifatida qaralmoqda^[^23]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Raqamli platformalar:** Ota-onalar bilan aloqa uchun onlayn platformalar va mobil ilovalardan foydalanish.
- **Virtual uchrashuvlar:** Ota-onalarga onlayn seminarlar va vebinarlar tashkil etish.
- **Sun’iy intellekt (AI):** Ota-onalarga bolalarning ta’lim jarayonini tahlil qilish va moslashtirilgan tavsiyalar berish.
- **Xalqaro tajriba almashinuv:** Xorijiy ta’lim tizimlaridagi ota-onalar bilan hamkorlik tajribalarini mahalliy sharoitlarga moslashtirish^[^24].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-sон qarori maxsus ta’lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning samarasini oshiradi^[^25].

Xulosa

Ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlik intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda muhim ijtimoiy kompetentsiya sifatida ta’lim jarayonini samarali qiladi va o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ta’minlaydi. O‘zaro ishonch, ochiq muloqot, individuallik, hamkorlik va refleksivlik kabi tamoyillar ushbu jarayonni

amalda qo'llashda asosiy rol o'ynaydi. Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalg qilish, muntazam uchrashuvlar, oila-maktab loyihalari, psixologik-pedagogik yordam va raqamli vositalardan foydalanish hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi. O'zbekistonda maxsus ta'lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta'lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo'limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar ota-onalar bilan ijtimoiy hamkorlikning mohiyati va o'rnini chuqr tushunishga yordam beradi va o'quv qo'llanmaning keyingi bo'limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

8.3. Inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyat

Inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyat oligofrenopedagogik faoliyatning muhim yo'nalishi sifatida intellektual nuqsonli bolalarni umumiy ta'lim muhitiga integratsiya qilish, ularning huquqlarini himoya qilish va jamiyatning barcha a'zolari o'rtasida tenglik vaadolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy mas'uliyat pedagoglar, o'quvchilar, ota-onalar va jamiyat vakillarining intellektual nuqsonli bolalarning ta'lim va ijtimoiy rivojlanishiga qaratilgan mas'uliyatlari munosabatini shakllantiradi. Ushbu bo'limda inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyatning mohiyati, tamoyillari, usullari va ahamiyati o'zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbulayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy, Luriya va boshqa olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo'limning maqsadi – inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyatning intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashdagi o'rnini chuqr tahlil qilish va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyatning mohiyati

Inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyat jamiyatning barcha a'zolari – pedagoglar, o'quvchilar, ota-onalar va davlat organlari tomonidan intellektual nuqsonli bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularning ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlash va diskriminatsiyani bartaraf etishga qaratilgan mas'uliyatlari harakatlar tizimidir. Bu jarayon inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – har bir bola uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi. Izbulayeva G. (2022) ta'kidlaganidek, “inklyuziv ta'limda ijtimoiy mas'uliyat jamiyatning barcha a'zolarining intellektual nuqsonli bolalarga nisbatan adolatli va qo'llab-quvvatlovchi munosabatini shakllantirishni anglatadi”^[^1]. Ushbu jarayon quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

- Intellektual nuqsonli bolalarning ta'lim olish huquqini himoya qilish.
- Umumiy ta'lim muhitida ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash.